

Драгана Поповић

Чини ми се да смо стално били на неким протестима

Разговор водила Биљана Дојчиновић*

Драгана Поповић је професорка физике и биофизике на Факултету ветеринарске медицине Универзитета у Београду у пензији. Била је координаторка Центра за женске студије у Београду (2000-2011), предавачица на Факултету политичких наука у Београду (на мастер програму *Род и њолиџика*) и чланица уредништва часописа за феминистичку теорију *Genero*. Објавила је више од 200 радова у области радијационе биофизике и атмосферске физике, образовања као и радове о женама научницама. Преводила је научно-популарне књиге и научне есеје. Објавила је књигу *Жене у њприродним наукама – од Архимеда до Ајнштајна* (Београд: Службени гласник, 2012).

Још од сџуденџских дана били сџе сведок и учесник у бројним ѡрошесџима. Моје ѡрво ѡиџање је о сџуденџским демонсџрацијама из јуна 1968. у бившој Јуџославији – Соџијалисџичкој Федеративној Реџублици Јуџославији. Чеџа се сеџаџе из џиџ дана?

Иако сам себе сматрала пасивним посматрачем и данас имам веома жива сећања на тај протест. Центар протеста био је на Филозофском факултету, а ја сам у то време студирала физику на Природно-математичком факултету који се налази преко пута. Заправо, протест на Универзитету у Београду дошао је на таласу студентских протеста у САД и Европи, посебно у Француској, који су почели као отпор Вијетнамском рату. И у Београду су организоване демонстрације против рата у Вијетнаму, али то је био само одјек ових догађаја широм света. Главна и најважнија разлика између демонстрација 1968. и студентских протеста касније, деведесетих година, била је у томе што су ови први били изразито левичарски оријентисани. Студенти су 1968. године захтевали социјалну правду, значајније учешће радника у власти, боље плате. Били су снажно против такозване црвене буржоазије, нове настајуће друштвене класе богатих и привилегованих у социјализму. Ако је и било неких исхода тог протеста, најважнији је био успостављање минималних плата за раднике. Сам протест је трајао само пет или шест

¹ bdojcinovic@fil.bg.ac.rs ; <https://orcid.org/0000-0002-8684-2350>

дана. Тада је председник Тито мудро објавио да су студентски захтеви оправдани. И то је био крај. Завршило се зато што су студенти, зато што смо ми, веровали у владу и у Титов ауторитет. Дакле, када је Тито рекао: „У реду, сви захтеви ће бити испуњени“, студенти су се окупили испред факултета и заиграли козарачко коло. И многи учесници протеста, многе моје колеге, касније су се придружили комунистичкој партији. Такође, многи су касније били разочарани. Али то је био први протест и, рекла бих, јединствен у социјалистичким земљама.

Каква је била атмосфера међу демонстрантима?

Атмосфера је изгледала изузетно озбиљна. Кад погледам уназад рекла бих да није било хумора, ни забаве. Сва предавања и говори су били политички. На пример, у дворишту Филозофског факултета славни Стево Жигон је одржао говор једног од вођа Француске револуције. Можда смо били, не знам, превише озбиљни, много озбиљнији од каснијих генерација.

Следећи дан о коме бих желела да нам нешто кажемо почео је као грађански. Одржан је 9. марта 1991. године на Тргу Републике у Београду. Да ли се сећате тог дана?

Добро се сећам тог дана. Била сам са породицом и пријатељима на Тргу Републике, близу Народног позоришта, а Вук Драшковић, писац и један од лидера опозиције, говорио је са балкона позоришта. И остали лидери опозиције били су са њим, Трг Републике је био препун људи, деце, младих, старијих... Био је то антиратни протест, протест против политике Милошевића, протест против разарања Југославије.

Следећег дана студенти су напустили студентске домове на Новом Београду и ушли се у центар града, изражавају да се Драшковић и групе заговорници ослободе. Да ли је то онда постао студентски протест?

Постао је заједнички протест студената и грађана, односно опозиције. Глумац Бранислав Лечић је преузео улогу студентског портпарола на скупу код Теразијске чесме. За мене лично је то веома

емотиван тренутак. На Теразијској чесми сам се опростила од свог најбољег пријатеља и колеге из гимназије и са универзитета. Тада су многи млади људи напуштали земљу, бежали су јер су се плашили мобилизације, нису желели да иду у рат да се боре за нешто у шта нису веровали.

То је названо нашо Плишаном револуцијом. Гдину дана касније, тачно 10. марта, одржао се још један студентски пројес?

У то време сам активније учествовала у протестима. Докторила сам и предавала на Универзитету у Београду. Тај протест је трајао око месец дана, опет је био антиратни и усмерен против Милошевића и његовог режима. Студенти су се затворили на факултетима, а ми, професори, држали смо предавања. Желели смо да будемо са њима, да их подржимо, да дамо неки академски садржај том догађају. Било је помало надреално, говорила сам о зрачењу, природном зрачењу, усред ратова који су се водили око нас, ван факултетских сала, али ипак уз наше учешће. Протест је имао велику подршку, чак и од Српске академије наука и уметности. Мислим да је око шездесет чланова САНУ потписало подршку студентима. Ипак, тај протест се једноставно угасио. Није било резултата. Мислим да су снаге које су биле за рат биле јаче, нисмо још довољно схватили колико јаке. Ипак, то је био само један од многих протеста и демонстрација против режима Слободана Милошевића који су уследили. Сада, када размишљам о деведесетим, чини ми се да смо стално били на неким протестима, стално на улицама.

Студентски пројесии 1996. и 1997. године били су посебно важни.

Почетни и главни узрок били су избори: опозиција је победила на локалним изборима у Србији, али Милошевић није признао резултате избора. Опозиција је започела протест, затим су се придружили и студенти. У то време, била сам професорка на Ветеринарском факултету и ишла сам сваког дана у протестне шетње, преподне са студентима, а поподне са грађанима. Занимљиво је поменути да су студенти ветерине имали маскоту, магаренце, које је било са нама. Један од студената би га водио испред наше групе, а ми бисмо се окупљали са студентима

Медицинског, Фармацеутског и Стоматолошког факултета у оближњем парку, а затим заједно сви ишли на Трг Републике.

Не сећам се тачног броја, али је било можда двадесет од око стотину професора нашег факултета и око једна трећина професора и асистената Универзитета у Београду који су потписали захтев за признавање изборних резултата. Али заправо, било нас је само пет до десет, професора и асистената, који смо били активни учесници протеста. И то су углавном биле жене. Нас пет професорки је било са студентима сваки дан. Једном смо се сукобили са лидером Радикалне странке, Војиславом Шешељем: он је уперео пиштољ у студенте, а једна од професорки је викала и покушавала да дође до њега, ударајући полицајца кишобраном. Ово је био готово смешан тренутак у прилично озбиљној ситуацији.

Да ли је било заиста смешних ситуација?

Током три месеца трајања протеста било је и забавних догађаја и карневалске атмосфере. Беџеви које смо носили су били врло духовити. Организовали смо и нека рекло би се забавна догађања – на пример, да зауставимо саобраћај у Београду. Возачи су заустављали своје аутомобиле претварајући се да су у квару. Била сам код палате Албанија када су се зауставили сви аутомобили. А ми, пешаци, окупили смо се око њих и питали возаче: „Шта није у реду са вашим аутомобилом? Можемо ли да помогнемо?“ А возачи би одговарали: „Не знам. Поправио сам га јуче. Не знам шта сада није у реду.“ Као улично позориште! Такође се сећам да смо ми, демонстранти, звали сва министарства, тражећи да разговарамо са министрима. Службенице, јер углавном су то биле жене, моиле би нас да више не зовемо, јер не могу да раде. Дакле, било је много елемената хумора, али имали су озбиљне импликације јер смо тиме блокирали саобраћај, рад министарстава ... Циљ је био да систем стане.

Који је био најдраматичнији тренутак током пројекта 1996-97?

За мене је то било када су студенти блокирали Коларчеву улицу. Била је хладна и магловата зима. Будила бих се у два или три сата ујутру – заправо ноћу – да направим сендвиче и спремим чај за студенте који су били на улици дању и ноћу. А моја колегиница и блиска пријатељица,

професорка Гордана Ђурић, долазила би са кантом, метлом и великом четком да очисти улицу. У Београду је тада било много страних новинара и ТВ екипа, говорила је да не жели да улица изгледа прљаво.

Како сѐ Ви и друђи грађани ђрошли ђолицђјски кордон да бисѐ сђиђли до сђђуденађа?

На разне начине. Једном сам била сам са свођим псом ротвајлером Сонијем. Полицијски кордони су били на Теразијама и на другом крају Коларчеве, на Тргу Републике. Студенти су се окупили на малом отвореном простору између кордона. Али неколико нас кођи смо, да тако кажемо, познавали терен, прошли смо кроз пролаз за кођи полицајци нису знали јер нису били из Београда, То је била Милошевићева политика да доводи полицију из мањих градова, вероватно није имао поверење у ону локалну, то су биле нечије комшије, родбина, пријатељи. И онда, у једном тренутку, нашла сам се на средини тог простора са свођим псом. Студенти и околни грађани су повикали: „Браво, браво, браво!“ Полицајац, вероватно један од старешина, окренуо се и видео ме, затим ми је пришао и питао: „Одакле сте дошли?“ Чудно, али у том тренутку се нисам плашила за себе, плашила сам се за свог пса. Иначе нисам нарочито храбра особа, избегавам гужву и у аутобусу, али у том тренутку сам једноставно осетила да морам да будем ту. У сваком случају, пустио ме је, можда због мог пса, ко зна. На крају се блокада Коларчеве улице завршила тако што је патријарх Павле стао на чело студентске колоне и провео студенте кроз кордон.

Да ли сѐ се осећали обавезном да учесђвујете у ђрошесђу збођ свођих сђђуденађа или своје деце?

Да, мој син је тада био у годинама да је могао да буде мобилисан, а осећала сам да имам обавезу и према свођим студентима. Верујем да професори треба да буду уз своје студенте.

Да ли су ђоком ових месеци одржавана нека ђредавања?

На већини факултета није било предавања ни лабораторијских вежби. На неким факултетима, међутим, поједини професори су држали

предавања и асистенти и доценти лабораторијске вежбе. Било је студената који су желели да полажу испите или присуствују предавањима. Имали сте различите личне, финансијске и породичне ситуације. Ја сам и током бомбардовања 1999 године држала испите јер су неки студенти то желели. Али, као да нетрпељивост између студената и професора који су протестовали и оних који нису није била тако отворено изражена као у садашњим протестима. Не мислим да смо били толерантнији. Пре верујем да су међусобни односи унутар академског света били другачији.

У то време сје већ били активни у београдском Центру за женске студије?

Да, Центар је, као и многе друге цивилне организације и невладине организације, био нека врста уточишта за мене. Било је то место где сте сретали истомишљенике. Могли сте да отворено разговарате, чак и о стварима које нису биле директно повезане са ратом. Тада сам почела своје истраживање о женама у природним наукама. Центар је имао велики број студенткиња и нудио је разноврсне курсеве, мислим да је то било његово златно доба. Звучи помало контрадикторно ако помислите да су око нас у то време били ратови, сиромаштво, личне трагедије и губици, али унутар Центра ми смо имали нешто што је цветало.

Имамо доказ за то, и то је захваљујући Вама, јер сје предложили да радимо годишње извештаје. Ми остале смо рекле, ха, ко има времена да то ради после свих ствари које смо урадиле за годину дана? Али испоставило се да је то била веома јамејна одлука. И монографија о првих десет година Центра за женске студије је ипак била Ваша идеја.

Па, све смо учествовале у томе, координаторке и професорке, али да, сматрала сам да је важно имати писани запис о томе шта се радило.

Управо сам схватила да су прва предавања у Центру, или онеме што је касније постало познато као Центар за женске студије, одржана 8. марта 1992. године, што је било само два дана пре једног од студентских протеста које смо поменуле.

Било је то пре мог доласка у Центар, али да, мислим да нам је свима то било потребно. Свима нам је било потребно место где бисмо могле да разговарамо о томе шта нам се дешава. На пример, предавања историчарки Дубравке Стојановић и Оље Милосављевић нису била искључиво о женама и родној равноправности, већ о историји из једног другог угла, помогла су нам да разумемо шири контекст тадашњих дешавања. Било је предавања о разним темама, на пример о кинеској култури, не само о оснаживању жена. Била су то питања важна за наше студенткиње и студенте, заправо и за све нас.

Какав је био исход његовог 1996-97?

Успешан, резултати избора су признати. Помогло је и то што су на крају, протести добили подршку из Европе. Фелипе Гонсалез, премијер Шпаније, тада, мислим – дошао је и разговарао са Милошевићем. Опозицији је рекао, у реду, резултати избора ће бити признати, али немојте тражити од Милошевића да поднесе оставку. И опозиција је прихватила, иако смо сви били помало разочарани. Следеће године Милошевић је постао председник Социјалистичке Републике Југославије, земље састављене од Србије и Црне Горе. Ипак, протести 1996/97 су били почетак краја његовог режима, иако смо морали да сачекамо још неколико година.

Милошевић је инаугуриран за председника њакозване Социјалистичке Републике Југославије у јулу 1997. Том приликом, одржан је његов у Пионирском парку, који се налази њачно њреко њуџа зграде Народне скупштине.

Тај протест је био симболичан – грађани су бацали старе ципеле на новог председника. Ципеле су представљале оне који су напустили земљу. Хтели смо да му покажемо колико је људи напустило земљу. Полиција нам није дозволила да приђемо близу зграде Скупштине, па смо били на ивици парка преко пута Скупштине, а он је стајао на улазу у зграду Скупштине са породицом и махао нам. Имала сам велику торбу пуну ципела које сам покупила од мајке и тетке. У једном тренутку, Јелена Шантић, позната балерина и мировна активисткиња, нашла се поред мене. Није имала више ципела за бацање, па ме је питала да ли може да користи неке од мојих. „Послужите се“, рекла сам.

Фотографија Јелене Шанић како баца ципелу, коју је направила Горанка Мајић, постојала је кулина. Коришћена је за лого фондације која носи њено име и која подржава борбу младих људи против рејесије.

Не знам да ли је на тој конкретној фотографији бацала једну од ципела које сам јој дала, али важно је да је сам чин бацања представљао отпор. Нисмо ништа очекивали од овог протеста, радили смо то само за све оне који су напустили земљу. А било их је превише. Празнина коју су оставили била је тако велика да ју је било немогуће попунити.

Моје последње виђање тиче се садашње ситуације. Сада је август 2025. године, а студентски протести трају већ девет месеци. Придружили су им се и грађани. Ово су најдуготрајнији протести икада одржани у Србији, и још увек не можемо предвидети када ће се завршити, што би требало да се догоди када се испуне студентски захтеви. Уместо тога, реакција је оштра и, између осталог, груба такозваних „студента који желе да студирају“, уз подршку власти, населила је цоле поменути Пионирски парк. Како се осећате када морате да идете око тог парка, пошто кроз њега не можете да прођете?

Осећам празнину. Сада сам поново пасивни посматрач, као да сам затворила круг. Осећам празнину и размишљам, како је дошло до овога? Како је дошло до овога после свих ових година и после нечега што мислим да смо постигли? Да, морамо рећи да јесмо нешто постигли. Па, зашто смо се вратили на исту тачку одакле смо кренули? Можда не поново на почетак, јер је контекст другачији, и глобално и локално, али ми смо и даље поново на улицама... Осећам и горчину. И љутњу. Веома сам љута.

Превод са енглеског Биљана Дојчиновић